

MAGYAR NYELV

114. ÉVF.

2018. TAVASZ

1. SZÁM

A 90 éves William Labov, a társadalmilag reális nyelvészet megalkotója*

1. Bevezetés. Sok olyan nyelvész dolgozik, kutat ma is, akik nem a nyelv társadalmi aspektusaival kapcsolatos kérdéseket vizsgálnak, de azt ma már senki sem vitatja, hogy a nyelv társadalmi aspektusaival kapcsolatos kutatások legitím nyelvészeti vizsgálatok. A nyelvészek korábbi generációi nem föltétlenül gondolták ezt így. A változás leginkább annak a WILLIAM LABOVnak köszönhető, aki elvetette azt az elméleti dogmát, hogy a nyelvi struktúra leírásában az invariancia és a kategorikus szabályok nélkülözhetetlenek. Szerinte a nyelv társadalmi kontextusban létezik, és a kontextus figyelembevételével jobban megérthetjük, hogyan működik. ROGER SHUY (l. CHAMBERS 2017: 6) ezt így fogalmazta meg: „Labov a nyelvészetet a statikus nyelv vizsgálatától a valódi emberek állandóan változó beszédének vizsgálatára fordította”.¹

Labov nemrég múlt 90 éves, 1927. december 4-én született a New Jersey állambeli Rutherfordban. BA diplomáját a Harvardon szerezte 1948-ban angolból és filozófiából. Utána 11 évig vegyészként dolgozott New Jersey egyik vállalatánál, majd a Columbia Egyetemen nyelvészetből szerzett MA diplomát (1963) és doktori fokozatot (1964). 1970-ig a Columbia Nyelvészeti Tanszékének tanársegéde volt, majd 1971-től 2014-ig a philadelphiai Pennsylvania Egyetem nyelvészprofesszoraként, valamint 1976-tól az egyetem Linguistics Laboratory nevű kutatórészlegének igazgatójaként működött.

1979-ben a Linguistic Society of America elnökévé, 1993-ban pedig az amerikai National Academy of Sciences tagjává választották. Számos egyetem díszdoktora Uppsalától Párizsig. A Language Variation and Change folyóiratnak megalakulásától (1989) máig társszerkesztője, emellett a Journal of Linguistic Geography alapító társszerkesztője is (2013 óta).

A különféle enciklopédiák és kézikönyvek számos cikket közölnek Labovról, közülük itt csak hármat említek: GORDON (2017), HAZEN (2011) és D. SANKOFF (2001). Megemlítendő GORDON Labovról írt könyve is (2013, ismereti KONTRA

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 113. közgyűlésén, Budapesten, az ELTE BTK Tanácstermében, 2018. január 24-én. Köszönettel tartozom CSERESNYÉSI LÁSZLÓnak, LADÁNYI MÁRIÁNAK és SZILÁGYI N. SÁNDORNNAK részletes, segítő kritikái megjegyzéseikért.

¹ Hacsak külön nem jelzem, az idézőjeles fordítások mind tőlem származnak.

2014). Hetvenedik születésnapján tanítványai és tisztelői két kötetben, 35 tanulmánnyal köszöntötték (GUY–FEAGIN–SCHIFFRIN–BAUGH eds. 1996–1997). Mostani születésnapjára jelent meg két jelentős laudáció: CHAMBERS (2017) és a *Journal of Sociolinguistics* 2016/4. száma, melynek címe Labov és a szociolingvisztika: a nyelv társadalmi kontextusban történő vizsgálatának ötven éve. Ebben 10 tanulmány méltatja Labov munkásságát (BELL, COUPLAND, GAL, KIPARSKY és mások), majd az ünnepelt 20 oldalas utószóban tekinti át, hol tartunk ma.

KOERNER (2001: 13) Labov és a szociolingvisztika forrásai című tudománytörténeti tanulmányában felrajzol egy „intellektuális adósságláncolatot” a nyelvi változások társadalmi szempontú vizsgálatával kapcsolatban, amely WHITNEY-től LABOV-ig terjed: WHITNEY → SAUSSURE → MEILLET → MARTINET → WEINREICH → LABOV. (Martinet és Weinreich Labov tanárai voltak a Columbián, ugyanúgy, mint Lotz és Austerlitz is.)

A következőkben LABOV életművével kapcsolatban rövid áttekintést adok a) magiszteri dolgozatáról, b) doktori értekezéséről, c) a nyelvi változás egy elméletének empirikus alapjairól, d) az *Atlas of North American English* című művéről, e) vázlatosan bemutatom a chomskyánus és a laboviánus nyelvészet eltéréseit, f) tárgyalom Labov hozzájárulását az általános nyelvészethez, g) bemutatom a társadalmilag elkötelezett nyelvészt és h) a narratívumok elemzőjét. Először azonban vessünk egy rövid pillantást a kor amerikai nyelvészetére.

2. A kor amerikai nyelvésze. Labov az 1960-as évek elején kezdett nyelvészetet tanulni, és nyelvész pályafutását meghatározóan befolyásolta az, amit akkor az USA-ban látott. A brit MICHAEL HALLIDAY (1975: 17) erről így írt: „A 70-es évek nyelvészetének valószínűleg legjelentősebb jellemzője az volt, hogy az ember visszatért a figyelem középpontjába. Fajként persze mindig ott volt: az agya, amint mondták, egy bizonyos módon fejlődött, következésképp az ember tud beszélni. De valójában nem az ember beszél; az emberek beszélnek. Az emberek egymással beszélnek, és ez az a vonása az emberi mivoltnak, ami a 60-as évek domináns nyelvészetében nagyrészt el volt hanyagolva, ami aztán újból figyelmet követelt magának.”

Amikor 1961-ben Labov a világ egyik legjobb nyelvészeti tanszékének hallgatójaként (a Columbia Egyetemen) azt tapasztalta, hogy „a nyelvészek jelentős része az elemzett adatok legnagyobb részét a saját fejéből szedte” (LABOV 1987/2001: 458), úgy gondolta, ennél jobb adatokat is lehetne elemezni. Ez a meggyőződése onnan származott, hogy miután a II. világháború után a Harvard Egyetemen angolból és filozófiából megszerezte a BA diplomát, évekig vegyész-ként dolgozott egy gyárban, ahol határozott nézetei alakultak ki a „valódi világ létezéséről”. Akkoriban még nem tudta azt, amit 1987-ben a Pennsylvania Egyetem BA diákjainak kérésére fejtett ki először egy előadásában, hogy ezekkel a nézeteivel két másik, akkor hiányzó dolgot is behozott az egyetemre. Az első az a meggyőződése, hogy a munkásosztálynak sok mondanivalója van, a másik meg az, hogy valakinek vagy igaza van, vagy nincs.

A kort, vagyis az 1960-as évek elejének amerikai nyelvészetét idő híján nem ecsetelem tovább, de utalok arra, hogy az akkor is fáziskésésben levő

magyar(országi) nyelvészet egyik akkori „ifjú titánja”, PLÉH CSABA nemrég egy napilap-interjúban így nyilatkozott: „Ahhoz, hogy valaki a hetvenes évek végén jó elméleti nyelvész lehessen, az enyémnél sokkal tisztább formális gondolkodásra volt szüksége. Akkoriban a nyelvészeti eszmény az volt, hogy a nyelvi szerkezetekben tiszta matematikai törvényeket kell találnunk. Ehhez képest a szemantika és a pragmatika szinte »szennyeződéseként« jelentek meg a tiszta nyelvi rendszerhez képest” (MOLNÁR 2017: 18).

3. A Martha’s Vineyard tanulmány (1963). LABOV magiszteri (MA) diszertációját – URIEL WEINREICH diákjaként – a Massachusetts állam keleti partjaitól néhány mérföldre, az Atlanti-óceánban fekvő Martha’s Vineyard szigeten beszélt angolról írta. Dolgozatának rövidített változatát bemutatta 1962-ben New York Cityben az Amerikai Nyelvtudományi Társaság éves közgyűlésén, majd 1963-ban a *Word* folyóiratban (19: 273–309) nyomtatásban is megjelentette. Van nyelvész, aki szerint magiszteri dolgozatnak ekkora hatása nemigen volt a nyelvészet történetében. TRUDGILL egy helyen azt írja, hogy „Labov egyetemi diákként hozott létre egy új tudományterületet.”²

A dolgozat fő célja annak bemutatása volt, hogy a beszélők társadalmi mintázatai korrelálnak egy nyelvi változó disztribúciós mintázataival. Ugyanilyen fontos, és az előző megállapításból is következik, hogy lehetséges a folyamatban levő nyelvi változások vizsgálata³ – ellentétben azzal, amit korábban a nyelvészek, például BLOOMFIELD (1933: 347) hirdettek.

Nagyon leegyszerűsítve az elemzéseket, LABOV a következőket mutatta be. Martha’s Vineyardon akkoriban körülbelül hatezer bennszülött élt, de nyaranta a szárazföldről oda özönlöttek a turisták, nyaralók, 42 ezren. A hagyományos életmódot folytatók, különösen a Chilmarkban élő halászok, egyre növekvő el-lenszennvel viseltettek a nyaralókkal szemben. Az ő beszédükben megfigyelhető volt az /ay/ és az /aw/ diftongusok első elemének centralizációja: [a] ~ [ɐ] ~ [ə], olyan szavakban, mint *price*, *hide*, illetve *mouth*, *loud*. Ahol ők [ə]-t ejtettek, a szárazföldi nyaralók [aɪ]-t ejtettek. LABOV ezt a változót vizsgálta meg tüzetesen, vagyis 69 beszélővel készített interjúkat, s az (ay) változónak 3500, míg az (aw) változónak 1500 magnetofonnal rögzített változatát elemezte. Korrelációs elemzések megmutatták, hogy a beszédbeli nagyarányú centralizáció együtt jár a nyaralók térfoglalásának ellenzésével, illetve az ellenérzések intenzitásával: azok, akik pozitívan viszonyultak a szigethez, 50%-kal gyakrabban centralizálták a két diftongus első elemét, mint azok, akik negatívan viszonyultak hozzá. Az életkori elemzések (látszólagosidő-vizsgálatok) kimutatták, hogy a fiatal (31–45 éves) korosztálynál a legmagasabb a centralizáció. További aprólékos elemzésekkel LABOV kimutatta, hogy a szigeten a centralizáció társas jelentése: ’Martha’s Vineyardhoz fűződő pozitív orientáció’. A szigetiek a beszédükben meglévő centralizációt egyre gyakrabban kezdték használni, ezzel is kifejezve azt, hogy

² „Yes, William Labov really did establish a whole new academic field when he was a graduate student. And he has remained at the forefront of that field to this day” (GORDON 2013, hátsó borítón).

³ Másképp mondva: „A nyelvi változások vizsgálata *in vivo* nagyon is lehetséges” (MIKOLA 1980: 30).

Martha's Vineyardon ők vannak otthon, ők otthon vannak, ellentétben a nyaraló betolakodókkal. Ahogy egyre több szigeti kezdte használni ezeket a diftongusokat, az újítás egyre inkább normává vált.

4. A New York-i disszertáció (1966). LABOV doktori disszertációja 1966-ban jelent meg nyomtatásban, s ma már jól látszik, hogy a nyelvészeti irányultságú kvantitatív kutatásoknak, vagy ahogy ma nevezzük: a nyelvi variabilitás és változás kutatásának⁴ alapművévé vált. Egy nagyvárosi beszélőközösség első kvantitatív elemzéseként ez a mű megalapozta a kvantitatív szociolingvisztikát és annak olyan fórumait, mint a New Ways of Analyzing Variation (NWAY) konferenciák (tavaly volt a 46. konferencia, Madisonban, Wisconsin állam) és a Language Variation and Change folyóirat, aminek idén már a 30. évfolyama jelenik meg. 2006-ban, 40 évvel az eredeti megjelenése után, LABOV könyvét újra kiadta a Cambridge University Press – de ezúttal a szerző minden fejezetet kiegészített egy-egy olyan résszel, amiben 40 év távolából értékeli egykori szövegét, majd egy új, 15. fejezetben áttekint 37 olyan kutatást, amelyeket így vagy úgy az ő könyve inspirált (LABOV 2006: 380–403).

LABOV (1966) bevezetett egy sor olyan fogalmat, amelyek később hasznosnak bizonyultak a variabilitás és változás kutatásában; ilyen a nyelvi változó, a társadalmi és stílusrétegződés, a látszólagos idő vagy a rejtett presztízs. Számos olyan eljárást is alkalmazott, amelyek addig ismeretlenek voltak a nyelvészetben, például a beszélők reprezentatív mintájának létrehozása, a szociolingvisztikai interjú s benne a stílusváltás kontrollálása, az egyes nyelvi változók hatásainak mérésére alkalmas reakciótesztek (ang. *subjective reaction tests*), a nyelvi bizonytalanság mérésére szolgáló tesztek stb. Mint közismert, LABOV négy New York-i változót vizsgált meg: az /r/ meglétét vagy hiányát olyan szavakban, mint a *car* és a *cart*; a magánhangzót olyan szavakban, mint *bad*, *half* és *hand*; a magánhangzót a *law*, *off* és *more*-féle szavakban; s végül a szókezdő mássalhangzót például a *thin* és *then* szavakban. A vizsgálatok bebizonyították a nyelv társadalmi rétegződését és stílusrétegződését. Fontos azonban, hogy a társadalmi rétegződés nem kategorikus, nem arról van szó, hogy egy adott változat megvan az egyik társadalmi osztály beszédében, de hiányzik a másikéból, hanem az a helyzet, hogy egy adott változat használati gyakoriságában van eltérés két társadalmi réteg között. Például: minden New York-i társadalmi osztály beszélői ejtenek /d/ zárhangot a standard interdentális /ð/ helyett, de a legalsó osztálybeliek ezt gyakrabban teszik, mint a munkásosztálybeliek, s a munkások gyakrabban ejtenek zárhangot, mint az alsó középosztálybeli beszélők. Továbbá: az egyre formálisabb beszédstílusokban minden társadalmi osztály tagjai egyre ritkábban használják a nemstandard /d/ zárhangot, s megnövekszik a zöngés frikatíva használati gyakorisága.

A nyelvi változó bevezetése hasznosnak bizonyult a nyelvi változások magyarázatában is. Korábban a strukturalisták a látszólag véletlenszerűen váltokozó kiejtésű alakokról csupán annyit mondtak, hogy „szabad váltokozásban” vannak. LABOV viszont egy szociolingvisztikai változót látott bennük, vagyis a különböző változatoknak ugyanaz a nyelvi jelentése, de az alternatíváknak tár-

⁴ Lásd még a *szekuláris nyelvészet* szócikket (TRUDGILL 1997: 72).

sadalmi jelentősége van. A New York-i (dh) változónak LABOV 3 változatát állapította meg: zöngés frikatíva [ð], zöngés affrikáta [dð] és zöngés zárhang [d]. Egy beszélő beszédében egy ilyen változó segíthet a nyelvtörténeti változások megmagyarázásában.⁵ A nyelvi változó más megvilágításba helyezi azt a talányt, hogy miként lép egy hang egy másik helyébe, vagy miként lehet két vagy több fonológiai rendszer működésben, amikor egy hangváltozás lezajlik. A nyelvi változó fogalmával a változásnak egy lehetséges magyarázatát adhatjuk (egy társadalmilag magasabb presztízsű alak felé történő elmozdulás), ugyanakkor változó kiejtési rendszerek együttélése is demonstrálhatóvá válik (SOUTHARD 2006: 2396).

5. A nyelvi változás egy elméletének empirikus alapjai (1968). Egy friss tanulmányát LABOV (2017: 253) azzal a mondattal kezdi, hogy URIEL WEINREICH volt az a kivételes tudós, aki „létrehozta a nyelvi változás és variabilitás kutatásának azt a szemléletét, amely ma domináns a világban”. A nyelvi változás vizsgálatát új utakra terelő tanulmányt (WEINREICH–LABOV–HERZOG 1968) WEINREICH két tanítványával közösen készítette el, s azt egy texasi nyelvtörténeti konferencián LABOV mutatta be 1966 áprilisában. Weinreichot fiatalon ragadta el a halál a következő év márciusában; azt még megérte, hogy LABOV disszertációja megjelenjen nyomtatásban, de azt már nem, hogy közös tanulmányuk, „a változás és változatosság kutatásának kiáltványa” (ahogy sokan nevezik) napvilágot lásson. Az akkoriban domináns nyelvelméletek feloldhatatlan feszültséget láttak a nyelvi struktúra és a variábilis nyelvhasználat között. A nyelvet alapvetően homogénnek tételezték, olyasvalaminek, aminek a következetes szabályai minden használó számára közősek. Ennek a paradoxonnak a megoldása WEINREICHÉK szerint a rendezett változatosság (ang. *orderly heterogeneity*) fogalmával lehetséges, ami szerint a variábilis struktúrák is lehetnek szabályok által irányítottak. Ehhez azonban szükséges elismerni, hogy a nyelvre nemcsak a nyelvi, hanem a társadalmi struktúrák is hatással vannak. Ez a tanulmány ismertette először a variábilis szabályok formalizmusát, amit később LABOV (1969b) továbbfejlesztett.⁶ WEINREICHÉK tanulmánya az elé a feladat elé állította a formális nyelvészetet, hogy olyan elméleti modelleket alkossanak, amelyek számot adnak a variabilitásról és a valószínűség alapú rendezettségéről (ang. *probabilistic orderliness*). Amint GUY (2011: 252) megállapította: azok a formális modellek, amelyek továbbra is az invarianciára és a parole/performancia marginalizálására építenek, nem tudhatnak számot adni a szociolingvisztikai kutatási eredményekről, s azt kockáztatják, hogy végső soron irrelevánsak lesznek. Ma már számos formális modell megfelel a WEINREICHÉK támasztotta követelménynek. Abban ma sincs még konszenzus – mondja LABOV (2017: 261) –, hogy a formális elemzésekbe miként építsék be a kvantitatív információkat, de láthatóan növekszik az egyetértés abban, hogy a szociolingvisztikailag meghatározott variabilitás alapvető vonása a beszélőközösségben (el)terjedő nyelvi változásnak.

WEINREICHÉK tanulmánya a nyelvi változások vizsgálatának öt inherens problémáját taglalja, ezek a következők: a változások megszorításai, az átmenetek,

⁵ LABOV ezen elgondolását a történeti nyelvészet is elfogadta (I. BYNON 1983/1997, 5. fejezet).

⁶ Másfél évtizeddel később LABOV (1982a) nagy tanulmányban tekintette át azt a számos kutatást, amely az „empirikus alapok” tanulmány elveit hasznosítva készült.

a beágyazottság, az értékelés és az aktuációs probléma. WEINREICH alapvető megításai – írja LABOV (2017: 262) – fél évszázad múltán is iránymutatóak a nyelvi változások kutatásában, akkor is, ha az öt probléma mindegyikében jelentős előrehaladást hoztak azóta a kutatások. Dolgozatának vége felé LABOV áttekinti ezek egy részét, amivel egyaránt segítségére van tapasztalt s még fiatal kutatóknak.

6. Az Atlasz (2006). LABOV átalakította, megújította a dialektológiát. Az észak-amerikai angol nyelv multimédiás atlaszában (LABOV–ASH–BOBERG 2006, a továbbiakban: Atlasz) az USA és Kanada 50 ezer fősnél nagyobb lakosságú, urbanizált területeinek regionális dialektusait rögzítette úgy, ahogy azokat 1992 és 1999 között beszélték. Az észak-amerikai angolról ez az első átfogó, a kiejtést és a fonológiát leíró elemzés. Mivel szociolingvisztikai kutatások kimutatták, hogy a beszélők 2–3 generációjának élete során nagymértékű hangváltozások befejeződhetnek, LABOV a Bevezetőben (Atlasz 3) kifejti, hogy az észak-amerikai angol érvényes leírását csak 5–10 éven belül lehet elkészíteni, mert különben a regionális differenciálódásokat nem lehet megkülönböztetni a különböző időbeli eltérésektől. Az Atlasz főleg az egyes régiók magánhangzó-rendszereit vizsgálja, ezeken belül főként a folyamatban levő hangösszeolvadásokat, hanghasadásokat és a láncváltozásokat elemzi. A hangváltozások elmélete és az Atlasz adatai közti kapcsolódási pontokat a szerzők következetesen szem előtt tartották, de a jelölési rendszer és az interpretáció kérdéseiben igyekeztek konzervatívok maradni (Atlasz vi).

Az adatfelvételt telefoninterjúkkal végezték. Összesen 805 interjút rögzítettek, ebből végül 762 adatközlő felelt meg az előzetes kritériumoknak. A folyamatban levő hangváltozások pontos vizsgálatához végül is az érintett beszédhangok és fonémák közül 300-at egyenként elemeztek akusztikailag 439 adatközlő esetében, azaz több mint 134 ezer magánhangzót analizáltak, beszélőnként átlagosan 305-öt.⁷ A szerzők minden megmért magánhangzó formáns értékeit hozzáférhetővé tették az Atlaszhoz tartozó CD-n. Az Atlasz úttörő vonásait itt nincs hely felsorolni sem, ezért csak néhány, találmányra kiválasztott újítást említek: 1. a produkciós és a percepciós adatok egyaránt fontosak; 2. az impresszionisztikus adatokat akusztikai mérési eredményekkel szembesítik; 3. megújul a dialektológia és az általános nyelvészet közti kapcsolat. Az Atlasz fontosságát a szerzők többek közt azzal indokolják, hogy 1. ez az első olyan USA-beli atlasz, ami az egész országot lefedi; 2. a folyamatban levő hangváltozások vizsgálatának általános nyelvészeti jelentősége van; 3. az eredmények jól hasznosíthatók hatékonyabb tananyagok készítésében; s 4. a nyelvtechnológiai eredményeket például a teleföntársaságok is szívesen hasznosítják, hiszen ha a számítógépeket meg akarják tanítani az emberi beszéd megértésére, akkor elengedhetetlen a különböző dialektusok megértése is. Például egy automatikus beszédfelismerő rendszernek meg kell tudnia különböztetni azokat a beszélőket, akik egy bizonyos régióban a *Don* és a *dawn* szavakat egyformán ejtik, azoktól, akik egy másik régióban különbözően ejtik őket.

⁷ Egy nemrég közölt interjúban (KHODORKOVSKY 2016) LABOV elmondja, hogy a Pennsylvania Egyetemen kifejlesztett FAVE program (Forced Alignment & Vowel Extraction, <http://fave.ling.upenn.edu> [2018. 01. 09.]) segítségével óránként 10 000 magánhangzó formáns értékeit lehet megmérni.

Az észak-amerikai angolban az egyik folyamatban levő nagy változás a Nagy-tavak környéki metropoliszokban zajló magánhangzó-rotáció vagy láncváltozás (ang. *Northern Cities Shift*). Erről egy YouTube-on látható rövid filmben⁸ LABOV elmondja, hogy a változás körülbelül 34 millió embert érint olyan városokban, mint Rochester, Buffalo, Cleveland, Detroit, Chicago. Korábban itt beszéltek a „legtenderdebb angolt, az NBC televízió angolját”. Ma viszont az itteniek beszéde egyre távolodik ettől a sztenderdtől. LABOV filmbeli riporterének is bemutatta egyik kísérletsorozatát, amelyben azt vizsgálta, mennyire értik a Nagy-tavak környéki beszédet más amerikaiak. Az adatközlők először izolált szavakat hallottak, s ezeket le kellett írniuk. Például azt hallották, hogy [blæk], s leírták, hogy *black*. Később egy másik feladatban azt hallották, hogy *living on one* [blæk], s ekkor bizonytalanodni kezdtek a *black* és a *block* között. Végül egy harmadik feladatban az egyik leírandó rész így hangzott: *old senior citizens living on one* [blæk], s ekkor már mindenki *block*-ot írt. (Ezek a „gating experiment” kísérletek részletesen le vannak írva LABOV 2010 4. fejezetében.) Hogy mi módon változik a magánhangzók kiejtése a Nagy-tavak környékén, azt az itteni számozással 1. ábra mutatja meg az Atlasz 190. oldalán:

1. ábra

Az Atlas of North American English 14.1. ábrája a Nagy-tavak környéki metropoliszokban ma zajló láncváltozásról

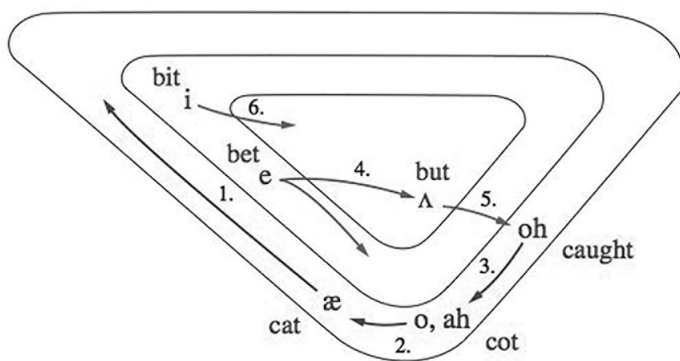

Figure 14.1. The Northern Cities Shift

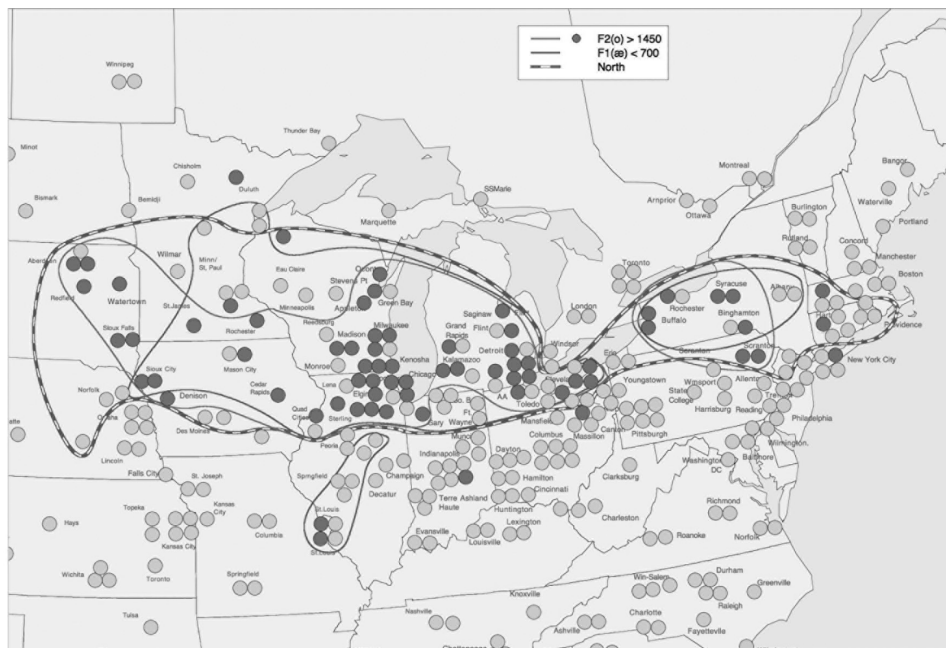
Vagyis az 1. fázisban az [æ] (pl. a *cat* szóban) egyre zártabbá válik, a 2. fázisban az [o] (pl. a *cot*-ban) az [æ] felé mozdul el, a 3.-ban az [oh] (pl. a *caught*-ban) nyíltabbá válik s elmozdul az [o] felé, a 4. fázisban az [e] (pl. a *bet*-ben) vagy centralizálódik az [ʌ] irányába, vagy pedig nyíltabbá válik az [æ] felé, az 5. fázisban az [ʌ] (pl. a *but*-ban) hátrább tolódik az [oh] irányába, s végül a 6. fázisban az [i] (a *bit*-ben) centralizálódik s kissé nyíltabbá válik. A fentebb vázolt „gating experiment” tehát a láncváltozás 2. fázisával kapcsolatos, azt mutatja meg, hogy a kontextus miként segít leküzdeni a különböző nyelvjárást beszélők között adódó megértési problémákat. A 2. fázisnak, vagyis az [o] előrébb, az [æ] irányába való

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=9UoJ1-ZGb1w> (2018. 01. 09.).

mozdulásának földrajzi kiterjedését itteni számozással a 2. ábra mutatja meg (az Atlaszban a 14.5. térkép a 196. lapon), oly módon, hogy minden adatközlőt, akinek [o]-jában (a *got, rock, father, pa* szavakban) az átlagos F2 1450 Hz-nél magasabb, külön sötét kör jelöl, New York Citytől Dél-Dakotáig. (Mivel az Atlasz normalizált rendszerében az akusztikai térben kb. 1550 Hz a középpont, ha egy beszélőnek 1450 Hz-nél magasabb az átlagos F2 értéke, akkor valószínűleg néhány /o/ példánya a középpontnál előrébb képzett, l. 195. oldal).

2. ábra

Az [o] elmozdulása az [æ] irányába a Nagy-tavak környékén
(Atlas of North American English, 14.5. térkép)

Map 14.5. The fronting of /o/

7. Kétféle nyelvészet. Egyik nevezetes tanulmányának elején LABOV (1982b) kifejti, hogy a hivatásos nyelvészek több szempontból két csoportra oszlanak. SÁNDOR KLÁRA (2016a: 102–103) fordításában így szól a labovi eszmefuttatás: „Van két kérdés, amit föltesznek a nyelvészeknek, valahányszor csak a nyilvánossággal találkoznak: hogy »mivel foglalkozik a nyelvészet?« és hogy »mire jó?« Egyikünk sem kerülheti el, hogy feleljen ezekre a kérdésekre: a család érdeklődése vagy a barátok kíváncsiskodása miatt előbb vagy utóbb még azoknak is meg kell válaszolniuk őket, akik nem vesznek részt bevezető előadások tartásában, és soha nem tartanak a nagyközönségnek szóló előadásokat. [Bekezdés.] A hivatásos nyelvészek által adott válaszok egyik csoportja azzal a gondolattal kezdődik, hogy a nyelvészet az emberi elme szerkezetével foglalkozik, ahogyan ez

leképeződik a velünk született nyelvi képességekben. A nyelvészetet olyan alapkutatásnak mondják, amely az emberiségről szolgáltat bővebb ismereteket – de közvetlen köze nincs azokhoz a problémákhoz, amelyek a legtöbb embert nyugtalanítják. Amikor a társadalmi érték kérdésére ennél nyíltabban kérdeznak rá, azaz hogy »kinek jó a nyelvészet?«, azt lehet mondani, hogy a nyelvészet jó a nyelvészeknek, akiknek megadatik, hogy érdekes munkával keressék kenyerüket, és jó a jövő nyelvészgenerációinak, akik majd élvezettel ellenőrizhetik az általunk ma fölállított hipotéziseket. [Bekezdés.] Ettől egy kétségtelenül eltérő álláspont szerint a nyelvészet a kommunikáció egy a mindennapi életben használt eszközének tanulmányozása, olyan eszköze, amely a társadalmi és biológiai létünk részeként alakult ki. Ez az a szemlélet, amely a magam kutatásainak háttérében meghúzódik. Ez a megközelítés nem teljesen áll szemben a másikkal, de a második kérdést illetően – »mire jó a nyelvészet?« – eltérő válaszokhoz vezet. Úgy vélem, hogy a nyelvészeti kutatások a jelen társadalmának szegeződő kérdések közül jó néhányhoz hozzákapcsolhatók: hogy miként lehet elkerülni a nagyvárosok belvárosaiban jelentkező oktatási kudarcokat; hogyan lehet föloldani a kétnyelvű oktatás körüli ellentéteket és ellentmondásokat; hogyan lehet foganatosítani a törvénykezés azon felelősségét, hogy álljon szóba a nyilvánossággal.”

Egy 1987-ben írt, de nyomtatásban meg nem jelent tanulmányában LABOV (1987) a nyelvészet alapjaival kapcsolatos megjegyzéseket fogalmaz meg. Először leszögezi, hogy a nyelvészeket nem egy adott nyelvi korpusz érdekli, hanem azok a szabályok, rendszerek és az a nyelvi képesség, amik lehetővé teszik, hogy a beszélők korpuszokat hozzanak létre. Ugyanakkor a nyelvtudományban van egy olyan mélységes megosztottság, ami hasonlít a filozófiában az idealizmus és a materializmus kettősségére (ezt a nyelvészetben néha a mentalizmus vagy racionalizmus kontra empiricizmus névvel jelölik), s ami egyaránt érinti a nyelv definícióját, az adatgyűjtés és -elemzés módszereit, valamint a nyelvészet céljait. A mentalista (idealista) megközelítés példája a generatív nyelvészet (CHOMSKY 1957, 1965, 1981) és annak számos változata. Az empirista (materialista) megközelítés példái a fonetika, a történeti nyelvészet és a dialektológia. Ez utóbbiak elveit legexplicitebben a szociolingvisztika, különösen a nyelvi változatosság kvantitatív tanulmányozása fejtette ki. A két megközelítés⁹ – általam lerövidítve s leegyszerűsítve – a következőkben tér el (1. táblázat):

1. táblázat
Kétféle nyelvészet

Mentalista (idealista)	Empirista (materialista)
a nyelv az egyénhez tartozik	a nyelv a beszélőközösséghez tartozik
fajspecifikus, genetikailag öröklött képesség a szabályalkotásra	a társadalmi kommunikáció eszköze, ami az emberi történelem során állandóan fejlődik, válaszul a szükségletekre és tevékenységekre

⁹ HUDSON (1980: 19) a CHOMSKY-féle nyelvészetet „aszociálisnak” nevezi. A két megközelítés hazai irodalmából lásd É. KISS (2009) és CSERESNYÉSI (2009), továbbá IMRÉNYI (2009) munkáit.

az adatok a beszélők véleményeiből származnak (grammatikalitási és elfogadhatósági ítéletek); az adatok forrása és az elmélet alkotója gyakran ugyanaz a személy	az adatok objektív megfigyelésekből és kísérletekből származnak; a szubjektív ítéletek elengedhetetlenek a hipotézisalkotáshoz, de eltérő vélemények esetén nem számíthatnak bizonyítékként
maximális dedukció, minimális indukció (BAUGH 1992)	maximális indukció, minimális dedukció (BAUGH 1992)
a nyelvészet célja a kompetencia vizsgálata, a performancia vizsgálata nem tartozik a valódi nyelvészethez	a kompetenciát csak a performancia vizsgálatával lehet megérteni
a nyelvtanok semlegesek a produkció és percepció szempontjából	a produkciónak módszertanilag és episztemológiailag prioritása van a percepcióhoz képest
a leírás tárgya az egyén idiolektusa	a leírás tárgya a beszélőközösség heterogén nyelvhasználata (rendezett változatosság)
a nyelvi struktúrák univerzáléit kutatja	szkeptikus a minden nyelvben meglévő univerzálék tekintetében, a statisztikai általánosításokat tartja reálisabbnak

LABOV 1975-ben publikálta *Mi számít nyelvi ténynek? (What is a Linguistic Fact?)* című tanulmányát, amelyben olyan eljárásokat és elveket javasolt, amelyek a grammatikalitási ítéletek szubjektív és objektív kezeléséből származó problémákat megoldhatják, de legalábbis enyhíthetik. Javasatai nem minden nyelvésznél találtak meghallgatásra (vö. KONTRA 2013: 254–255), de a generatív nyelvészet adatkezelése az idők során megbízhatóbbá vált.¹⁰ A grammatikai intuíciókat tárgyaló egyik későbbi tanulmányát (LABOV 1996) mindenesetre a következő gondolatokkal fejezte be: „Amíg ezek a [fentebb tárgyalt] problémák nincsenek megoldva, minden nyelvészt figyelmeztetni kell arra, hogy a kizárólag intuitív elfogadhatósági ítéletekre alapított nyelvi általánosítások komoly hibákat építhetnek be az érvelésbe. Az ilyen hibák feltárásában segíthet a leginformálisabb spon-tán beszéd megfigyelése.”¹¹

¹⁰ CORNIPS–GREGERSEN (2016: 502) szerint azt is lehet mondani, hogy a karosszéknyelvészet fokozatosan empirikussá válik a nyelvi bizonyítékok nyomására.

¹¹ 1998 áprilisában az MTA Nyelvtudományi Intézet igazgatójának felkérésére „nagyelőadást” tartottam saját magam választotta témában. A címe ez lett előadásomnak: *Adatkrízis a nyelvészetben (?)*. Az akkori szokások szerint minden ilyen előadásnak volt egy hivatalból előre felkért opponense, az enyém BRÓDY MIHÁLY volt. Ezt az előadást és az azt követő vitát nem dokumentálta senki, így kizárólag a szakmai emlékezetben él, ha él még. Számomra az volt a vita leglényegesebb hozzászólása, amit BEZECZKY GÁBOR, őszintén aggódva így fogalmazott meg: Ha ez így megy tovább [amit Kontrától hallottunk, majd amit Bródy erre reagált], akkor lesz majd egy Nyelvészet-1 és egy Nyelvészet-2. Erre vitapartnerem rávágta: Na és? – 2007. november 27-én, tehát tíz évvel később volt egy „Kulcs a nyelv-tanhoz?” – kerekasztal-beszélgetés a nyelvtani intuícióról és a korpuszalapú megközelítésekről című rendezvény a Nyelvtudományi Intézetben (<http://www.nytud.hu/program/nyelvtchkerasztal071127.html> [2018. 01. 09.]). Aki az átiratát végigolvassa, képet nyerhet arról, közeledett-e a kétféle nyelvészet Magyarországon. IMRÉNYI (2009: 57) egyebek mellett azt vizsgálta meg, hogy „milyen alapokon jöhet létre [...] egy új, sokak számára elfogadható szintézis a nyelvtudományban”.

8. Labov és az általános nyelvészet. Sokan tudják azt a furcsaságot, hogy LABOV, akit sokan a szociolingvisztika atyjának tartanak ma is, eredetileg határozottan ellenezte a *szociolingvisztika* terminust, mivel azt implikálja, hogy lehetséges olyan sikeres nyelvészet (elmélet vagy gyakorlat), ami nem társadalmi nyelvészet (LABOV 1972a: xiii). Az 1960-as években a társadalmilag reális nyelvészet (ang. *socially realistic linguistics*) csak távoli lehetőségnek tűnt, mivel a nyelvészek többsége eltökélten elemezte saját idiolektusát. LABOV és nyomában PETER TRUDGILL el sem tudták képzelni, hogy a nyelvészeti kutatás ne vegye teljességgel figyelembe azt az emberi, társadalmi kontextust, amelyben a nyelvet használják. TRUDGILL erről egy interjúban így nyilatkozott nekem (TRUDGILL–KONTRA 2000: 17): „KM: Miként lettél szociolingvista és nem nyelvész? [Bekezdés.] PT: Hát, nem fogadom el a kérdésed előfeltevését, mert szerintem én nyelvész vagyok. És úgy gondolom, hogy a legérdekesebb és legfontosabb szociolingvisztikai kutatásokat azok végzik, akik valójában nyelvészek, vagyis nekik ugyanazok a céljaik, érdekeik és gondjaik, mint általában a nyelvészeknek. Szóval egyetérték Bill Labovval, aki egyszer azt mondta, többször is mondta, hogy a szociolingvisztika a nyelvészet művelésének egy módja.”

A nyelvészet vagy szociolingvisztika kérdése még 1998-ban is téma volt Labov és egyik doktorandusz diákja, Maciej Baranowski között. Az akkor még zöldfülű doktorandusz egyszer Labov jelenlétében vette föl a telefont és azt mondta: *Sociolinguistics Lab*. Mire Labov lassan, hangsúlyozva ezt mondta neki: „Maciej, nincs olyan, hogy szociolingvisztikai labor. Ez itt a *nyelvészeti labor*”. És ez nem pedantéria volt; Baranowski hamarosan megtanulta, hogy nem érdemes nyelvészetet művelni a társadalmi kontextus elhanyagolásával, de ugyanakkor a struktúra ismerete és figyelembevétele is elengedhetetlen, mert a hatásai függetlenek lehetnek a társadalmi hatásoktól (CHAMBERS 2017: 11). Ha a változások vizsgálatában a nyelvi (strukturális) vagy társadalmi okok primátusának kérdését szegeznék Labovnak, ő minden bizonnyal az előbbiekre voksolna.¹²

Labov kapcsán egy másik, legalább részben mondvacsinált ellentétet is érdemes megemlíteni: ez az általános nyelvészet és az alkalmazott nyelvészet különbsége. WOLFRAM (l. CHAMBERS 2017: 8) erről a következőt mondta nemrég: „Bill szemrebbelés nélkül alkalmazta nyelvészeti tudását a társadalmi egyenlőtlenségek enyhítésére. Nem különböztette meg a »leíró« nyelvészetet az »alkalmazott« nyelvészettől. Mindkettő egyszerűen nyelvészet, épp úgy, ahogy eltökélten ellenállt annak is, hogy karrierjét a mesterséges »szociolingvisztika« és »nyelvészet« dichotómia korlátozza. Megmutatta nekünk, hogy a nyelv társadalmi kontextusban történő vizsgálata valóban számít és abszolút releváns a nyelvi elnyomás és egyenlőtlenség mindennapi gyakorlatában. Az elit kutatók kutatási eredményeik révén hozzászólhatnak a társadalmi igazság és egyenlőség kérdéseihez.”

Az Amerikai Nyelvtudományi Társaság (LSA) 2015. évi kongresszusi programfüzetében (LSA 2015 Annual Meeting Handbook) a nyugalomba vonuló William Labovot a következő szavakkal köszöntötték: „William Labov a modern nyelvészet integráns része azóta, hogy 1963-ban bemutatta MA dolgozatának eredményeit az

¹²Hasonlóan SZEMERÉNYIHEZ (1992), azzal a lényeges különbséggel, hogy SZEMERÉNYI ugyan megemlíti a chomskyánusok forradalmát és palotaforradalmát, de egyetlen szót sem ejt LABOVról.

LSA kongresszuson. A nyelvészetet alapjaiban változtatta meg [...] s ami vitathatatlan: Labov az *em b e r e k e t* helyezte a nyelvészeti kutatások centrumába.”

Egy interjúban (KHODORKOVSKY 2016) LABOV elmondja, hogy karrierje kezdetétől az érdekelte, hogy a nyelvben mi változhat, és mi változik, s hogy a nyelvi változás miként egyeztethető össze azzal az alapvető funkcióval, hogy a nyelv információt közvetít a minket körülvevő világról. A formális nyelvelmélet a nyelvi képesség univerzális sajátosságait keresi, amik, per definitionem, nem változnak. Változás és variabilitás viszont összefüggnek. Ha példának okáért egy adott változat az esetek 90%-ában egy bizonyos környezetben fordul elő, de 10%-ban egy másik környezetben, akkor a strukturalista vagy a generatív nyelvész egyszerűen kiiktatja a jelenséget a megmagyarázandó tények közül, vagyis elhelyezi a „szabad váltakozások” között (LABOV 2004: 6). Arról nem mondanak semmit, hogy egy adott változat milyen gyakran fordul elő, vagy hogy egy bizonyos folyamat milyen mértékben határozza meg az outputot (felszíni nyelvi alakot). A kategorikus nyelvészetől eltérően, az alternatív megközelítésben a variabilitás jelentős nyelvi ténynek számít.

LABOV programjának egyik fő célja volt a nyelvészet empirikus, megbízhatóbb tudománnyá (ang. *a more scientifically oriented field*) alakítása. Kiindulópontja az, hogy az idealizáció nem helyettesítheti, s nem magyarázhatja meg a valódi világot. A megvizsgálendő és megmagyarázandó adatok a normális beszélők mindennapi, normális társalgásaiban találhatók.¹³ A szociolingvisztika egyik jelentős hozadéka az, hogy a megfigyelési és leíró adekvátság szempontjából fontos adatokat nyújt a formális nyelvészeknek. Fontos az is, hogy az emberi nyelvi képességnek nemcsak a produkciós, hanem a percepciós és elsajátítási részét is vizsgálja. „Egy adekvát formális elméletnek – mondja GUY (2011: 249–250) – társadalmi információkat is kell tartalmaznia. De mely társadalmi információknak van nyelvészeti relevanciája? A szociolingvisztikai kutatások révén kialakulóban vannak egy adekvát nyelvelmélet körvonalai, olyané, amely nem csupán a grammatikai kompetenciáról, hanem a kommunikatív és a szociolingvisztikai kompetenciáról is számot ad.” Örülhetünk annak – írja GUY (uo.) –, hogy a formális nyelvészetben párhuzamos fejlemények figyelhetők meg, például az optimalitáselméletben és a használatalapú fonológiában. Sok olyan nyelvész – mondja LABOV (KHODORKOVSKY 2016) –, aki régebben intuíciókat vizsgált, ma már nagy adatbázisokat használ. A nagy adatbázisok vizsgálatában és a technológiai újdonságok hasznosításában egyébként LABOV megelőzte korát – írja visszaemlékezésében MATTHEW LENNIG (I. CHAMBERS 2017: 19).

Egy interjúban (MODESTO 2005) LABOV kifejti, hogy a nyelvi képesség univerzális sajátosságainak kutatása és a nem-univerzális, variábilis sajátságok kutatása egyaránt fontos. Az utóbbi kumulatív, lehetővé teszi az elődök és a kollégák eredményeinek fölhasználását. „Sok szociolingvisztikai tanulmány azonban – mondja LABOV – izolált nyelvi elemekkel dolgozik, s így nem kapcsolódik a nyelvelmé-

¹³ Labov módszertani elveinek és újításainak bemutatásától eltekintek, ezeket jelentős tanulmányok és enciklopédiák egyaránt részletesen tárgyalják, s van, ami magyarul is olvasható (LABOV 1984/1988). PATRICK (év nélkül) pontos listáját adja ezeknek az elveknek. L. még LABOV (1972d).

lethez. A nyelv felszíne alatti »algebrát« azonban tartalmaznia kell minden változás- és variabilitás-tanulmánynak, ha céljuk a változás okainak teljes megértése.”

A nyelvi változás problematikáját LABOV három nagy kötetben vizsgálja (1994, 2001, 2010). Az elsőben a nyelvi tényezőket taglalja, a másodikban a társadalmiakat, s a harmadikban a kognitív és kulturális tényezőket. A három kötet több mint 1500 oldalra rúg, ezért itt röviden sem ismertethetem őket. E helyett KIPARSKY (2016) Labov, hangváltozás és fonológiaelmélet című tanulmányából idézek néhány megállapítást: 1. a „Milyen változások lehetségesek egy adott nyelvben egy adott időpontban?” kérdés megválaszolásához, tipológiai adatok és saját vizsgálatai alapján, olyan megszorításokat és általánosításokat javasol, amelyekre évtizedekig fognak építeni a nyelvészek; 2. a nyelvi változás vizsgálatát úgy integrálja a fonetikával, a fonológiaelmélettel és a szociolingvisztikával, hogy határozottan elveti a köztük lehetséges legkisebb saussure-i szakadékot is; 3. döntő bizonyítékokat ad az újgrammatikusok föltételezte kivétel nélküli hangváltozásra, szemben azzal a tétellel, hogy a hangváltozások lexikai diffúzióval terjednek; 4. a majdnem összeolvadások¹⁴ (ang. *near-mergers*) fölfedezése a fonológiai kontraszt számára alapvető kihívást jelent; 5. a láncváltozás labovi elvei számos kihívással szembesítik a fonológusokat; végül KIPARSKY épp csak megemlíti LABOV és munkatársai (2016)-ot, ami azt mutatja, hogy 6. a beszélők különböző fonológiai rendszerek között választanak, nem pedig egy kategória különböző realizációi között.

LABOV hatását az általános nyelvészetre CORNIPS–GREGERSEN (2016) külön tanulmányban elemzik. Bemutatják többek közt, hogy „a labovi módszerek lassan, de biztosan beszivárognak a chomskyánus gyakorlatba” (511), ugyanakkor a közeledés nem járt a chomskyánusok elméleti alapjainak átértékelésével, nem jött létre elméleti integráció. CORNIPS–GREGERSEN szerint ez azért van, mert a chomskyánus elméleti nyelvészet és a laboviánus variációs nyelvészet inkompatibilisek (519). A laboviánusoknak, mondják a szerzők, arra kell törekedniük, hogy létrehozzák a chomskyánus nyelvészet alternatíváját, a mostani kiegészítő szerep helyett. CORNIPSÉKNÉL szélesebbre tekint IMRÉNYI (2009), aki a két irányzat mai status quójának fennmaradási lehetőségeit taglalja, majd a status quo elmozdulásának lehetséges forgatókönyveit vázolja fel, kifejtve, hogy a funkcionális kognitív nyelvészet (vö. pl. LADÁNYI – TOLCSVAI NAGY 2008) lehet majd az integráló paradigma.

A formális nyelvészet és a szociolingvisztika jövőjére tekintve GUY (2011: 262–263) üdvözlí a használatalapú nyelvtanokat, különösen az Exemplar Theory-t (BYBEE 2001; PIERREHUMBERT 2001), mivel az formálisan írja le a használatot, a variabilitást és a változást, és úgy modellezi a beszélők tudását, hogy számot ad a társas és stílári információkról is. GUY abban reménykedik (263), hogy a szociolingvisztika eredményeit és érdekeit a formális nyelvészet legjobb eredményeivel összekapcsolva megtalálhatjuk azt az utat, amely a valódi, hiteles nyelvtudományhoz (ang. *a genuine science of language*) vezet.

9. A társadalmilag elkötelezett nyelvész. A kétféle nyelvészetet megkülönbözteti az is, hogy ki mit gondol a társadalmilag elkötelezett nyelvészekről,

¹⁴ Ilyen magyar jelenségről számol be HATTYÁR–KONTRA–VARGHA (2009: 465–467).

nyelvészetről. CHOMSKY a társadalmi tényezők hatását a nyelvészet számára irrelevánsnak ítélte (1977: 54), s kijelentette, hogy tévedés, ha egy nyelvész „társadalmilag hasznos” kíván lenni (1991: 88).¹⁵

LABOV erről másképp vélekedik. Az 1960-as években az amerikai pszichológusok nem kis hányada olyasmiket hirdetett, hogy a feketék primitív nyelven beszélnek, például többszörös tagadást használnak, amikor a standard angol csak egyszeres tagadást használ, s az ilyen nyelvi deficitek az illogikus gondolkodásukat jelzik, vagy tán abból származnak (l. BAUGH 1988).

LABOV már az 1966. évi New York-i könyvének megjelenése előtt elkezdte az amerikai feketék angoljának kutatását, s tette mindezt „a nyelvi és társadalmi egyenlőségre, méltányosságra törekvés” jegyében (RICKFORD 2016). „A nemstandard angol logikája” (The Logic of Nonstandard English, 1969a) című tanulmányban LABOV részletesen cáfolja a pszichológusok állításait, bemutatva, hogy a fekete fiatalok abszolút logikusan és vitathatatlanul nyelvtani szabályok szerint beszélnek, csak az ő szabályaik eltérnek a standard angol szabályaitól. A hibás nyelvi diagnózisból következnek a hibás, eredménytelen pedagógiai megoldások, s innen csak egy lépés az iskolai teljesítmények lemaradását genetikai vagy IQ-deficitekkel magyarázni. LABOVnak ezt a tanulmányát több mint egy tucat nyelvre lefordították. A tanulmány egy másik változata megjelent a The Atlantic Monthly-ban is, Tudományos tudatlanság és fekete intelligencia (Academic Ignorance and Black Intelligence) címmel (1972c). LABOVnak, tanítványainak és követőinek köszönhetően mára a „fekete angol” (ang. *African American Vernacular English*) lett az egyik legjobban leírt változat az angol nyelv változatai között.

LABOV nem szokta véka alá rejteti a véleményét a fekete diákok olvasási gondjairól sem. 2000-ben a michigani East Lansingben a 29. NWAV [New Ways of Analyzing Variation] konferencián az USA egyik legsúlyosabb társadalmi problémáját okozó kérdéssel, a nagyvárosi szegény iskolások olvasási kudarcival kapcsolatos kutatásáról beszélt, s közben egy pillanatig sem rejtette véka alá az elefántcsonttornyokban élő s kutató nyelvészekről alkotott véleményét. „Ha az amerikai nyelvészet nem tud hozzájárulni e legsúlyosabb társadalmi probléma enyhítéséhez, akkor be is zárhatja a boltot” – mondta (KONTRA 2001: 112). Az olvasási problémák enyhítésére folytatott kutatásai egész életén végigkísérik (l. pl. LABOV–BAKER 2010, 2015).

A feketék oktatási diszkriminációjával kapcsolatos első híres perben, ami a michigani Ann Arborban zajlott 1977–79-ben, LABOV nyelvész szakértőként vállalt szerepet, s erről terjedelmes tanulmányban is beszámolt (LABOV 1982b). A Használható-e az oktatásban a feketék angolja? kérdés 1996-ban is hatalmas, országos vitát gerjesztett az Egyesült Államokban, s ekkor LABOV a Szenátus Költéségetési Bizottságának meghallgatásán is szakértőként szerepelt. Véleményéből egy rövid részt idézek: „[Az oaklandi „ebonics” vita közepén] a pedagógusok két fő nézőpontja ütközik. Az egyik szerint, ha egy nemstandard nyelvet legitím kifejezőeszközként ismernek el, az csak összezavarja a gyermekeket, és megerő-

¹⁵ Mindkét CHOMSKY-utalást l. BEAUGRANDE munkájában (1999: 128). Lásd még CHOMSKY (1965: 4): „observed use of language [...] surely cannot constitute the actual subject matter of linguistics, if this is to be a serious discipline”.

síti azt a tendenciát, hogy a gyermekek a nemstandard változatot használják a standard helyett. A másik nézőpont szerint a gyermekek leggyorsabban a saját otthoni nyelvükön tanulnak, és mind motivációban, mind eredményességben kezdeti előnyre tesznek szert, ha saját nyelvükön tanulnak meg olvasni és írni. Mindkét nézőpontot őszintén vallják, s mindkettő megérdemli a fair vizsgálatot. De mostanáig csak az első nézőpont érvényesült az amerikai közoktatásban. Az oaklandi [Kalifornia] iskolaszéki döntés lényege az, hogy az első módszer sikertelen, s a második megérdemli, hogy kipróbálják.” (LABOV 1997.) Mondani sem kell, hogy LABOV is a hozzáadó nyelvpedagógia mellett, és a fölcserélő ellen érvel.

LABOV társadalmi elkötelezettségének egy másik példája az, ahogyan igazságszolgálati nyelvész szakértőként elérte azt, hogy 1987-ben egy Los Angeles-i bíróság 15 hónapnyi börtön után felmentett és szabadlábra helyezett egy elítéltet. Az illetőt azon az alapon ítélték el, hogy beszéde, hangja hasonlított egy New York-i telefonos fenyegetőére. LABOV minden addig szerzett kutatói tapasztalatát latba vetve meggyőzte az ügyészt és a bíróságot, hogy a börtönben sínylődő elítélt bostoni ember, nem New York-i angolt beszél. Ha belegondolunk, nem lehetett könnyű a keleti parti angol nyelvjárások különbségeire süket kaliforniai jogászatot meggyőznie úgy, hogy végül a nyelvészeti bizonyítást „objektívnek” és „határozottnak” ismerjék el (LABOV 1987/2001).

A társadalmilag elkötelezett nyelvész LABOVnak egyre több követője van (l. pl. CHARITY 2008; WOLFRAM–REASER–AUGHN 2008). Bizonyosság erre többek között az is, hogy egykori tanítványa, az Amerikai Nyelvtudományi Társaság 2016. évi elnöke, JOHN RICKFORD egy nagy társszerzős tanulmánya végén az elméletalkotás és -alkalmazás egymást megtermékenyítő hatására utalva buzdítja kollégáit, hogy ha módjukban áll, tegyék jobbá a világot. RICKFORD–KING (2016: 981–982) tanulmányuk végén nyolc konkrét javaslatot tesznek az amerikai nyelvészeknek arra, hogy nyelvészként és állampolgárként miként hasznosítsák tudományukat a közjó szolgálatában. Végül is: a nyelv a társadalomban létezik, s jó, ha a nyelvészek is.

10. Narratívumok elemzése. 1967-ben jelent meg LABOV és WALETZKY tanulmánya a narratívumok elemzéséről. Ennek nem mindennapi hatását az is mutatja, hogy 40 évvel később a *Journal of Narrative and Life History* egy négyrészes különszámában újra közölte, 38 más tanulmány társaságában, melyek mind LABOVÉK tanulmányát kommentálták, illetve hozzá kapcsolódtak. A narratológia az utóbbi évtizedekben különböző területeken nagyot fejlődött, így az irodalomtudományban, a filozófiában, pszichológiában, antropológiában vagy a folklórban is, de e sokféle terület publikációi mind gyakran utalnak LABOV–WALETZKY itt említett (1967) tanulmányára. Gyakran idézik azt az eredményt, mely szerint egy teljes narratívum a következő részekből tevődik össze: kivonat, orientáció, narratív sorbarendezés, értékelés és kód.¹⁶ LABOV a későbbiekben még egy tucat tanulmányt publikált a narratívumokról, s ezek továbbfejlesztett változatait közölte 2013-ban megjelent könyvében. E könyv címe (*The Language of Life and*

¹⁶ Ezen öt rész magyar nevét SÍKLAKI ISTVÁNTól kölcsönöztem, aki a LABOV–FANSHEL-tanulmány (1997) fordítását készítette.

Death) is a szociolingvisztikai interjú (LABOV 1984/1988) híres „halálveszedelem” kérdését idézi emlékezetünkbe, s nem véletlenül. Végül is, ha egy szociolingvista legfontosabb dolga az, hogy megértse, miért mond valaki bármit is (LABOV 1972a: 207), akkor igazán elvárhatjuk tőle – mondja GORDON (2017: section 6) –, hogy egyetlen mondatnál nagyobb nyelvi egységeket is elemezzon, s LABOV ennek is tudja a csínját-bínját. Ha például azt kérdezi valakitől, hogy „Előfordult-e már Önnel olyasmi, hogy úgy gondolta: na, eddig volt, nincs tovább, végem van”, akkor erre jöhet *nem* válasz is és *igen* is, de ha az utóbbi jön, akkor egy „Mi történt?” kérdés abba a helyzetbe hozza a beszédpartnert, hogy részletesen el kell mesélnie, mi is történt, hogyan úszta meg a halálos veszedelmet. A lényeg itt az, hogy ez a kérdés-felelet egész más, sokkal értékesebb narratívumot eredményez, mint az, ha a valaki így szól: „Legyen szíves elmesélni élete egyik legfontosabb élményét” (LABOV 2013: 8). Ha egy ilyen beszélgetésmódul a vernakulárisához közeli beszédet eredményez, akkor a nyelvtörténész is fontos adatokhoz juthat, mivel „egy nyelv története a nyelv vernakulárisának története”, ugyanis ez az a generációkon át örök-lődő nyelvváltozat, amelyet a gyerekek a szüleiktől kapnak (LABOV 2013: 3).

11. Labov, a holtig terepnyelvész. Labov felesége, a szintén nyelvész GILLIAN SANKOFF (l. CHAMBERS 2017: 17) a következőt mesélte el nemrég: 2015 szeptemberében Angliába utaztak, hogy Labov átvegye a Brit Akadémia Neil and Saras Smith Medal for Linguistics kitüntetését. Másnap a londoni Battersea Parkba mentek, ahol Labov az 1960-as és 70-es években számos interjút készített. Most is interjúzni támadt kedve, s erre iPhone6-ját használta. Íme Sankoff története: „Elhaladtunk több kutyasétáltató és gyerekkocsit toló ember mellett, Bill odament az első padon ülő, báméskodó ismeretlenhez, akitől megtudta, hogy »Olland«-ból (Holland) való, így aztán továbbment. A következő padon ülő embernek a nadrágszára föl volt túrve (»hogy elcsípje a D-vitamint a napsütésből«), s ő igen szívesen fogadta Bill interjúkérését. Ez az úr egy 63 éves fotós és zenész volt, egész életében Battersea Parkban lakott, és a YouTube-on több tucat videoklipen gitározik. Boldogan mesélte el, hogy norvégáról lefordított egy apjáról írt életrajzot (apja Norvégiában is népszerű ismert brit színész volt), ehhez optikai karakter-felismerőt használt, s persze a saját életéből is elmesélt egy sor izgalmas történetet. Egy nagyon izgalmas, 71 perces interjú végén email címetek cserél-tünk, majd elkísért minket a buszmegállóhoz, s barátságosan csevegett velünk, amíg a busz meg nem jött.”

12. Summa. WILLIAM LABOV megalkotta saját társadalmilag reális nyelvészetét, amiért sokan hálásak neki, mert megalkotta az alternatíváját a chomskyánus paradigmából áradó – ahogy KOERNER (2001: 23–24) írja¹⁷ – társadalmilag és nyelvészetileg kétes értékű munkáknak. Megadta a választás lehetőségét a nyelvészeknek, s ők élnek is ezzel: minden kontinensen, számtalan egye-

¹⁷ „Labov [...] through his own program of a »socially realistic linguistics« (Labov 1972a: xiii), for which many scholars have been grateful as an antidote to the kind of – dare I say it? – socially and linguistically, if we subscribe to Labov’s ‘realistic’ approach – rather unredeeming work that has come out of the Chomskyan ‘paradigm’ for more than forty years.”

temen tanítják és kutatják a nyelvészetet a labovi elgondolások alapján, és azokat továbbfejlesztve. TAGLIAMONTÉnak (2016) a variacionista szociolingvisztikáról írt történeti áttekintését ismertetve SÁNDOR KLÁRA (2016b: 52) azzal zárja mondanóját, hogy a nyelvészet eme új hulláma „Megtanította a nyelvészeti gondolkodást arra, hogy a nyelv milyen szoros szálakkal kötődik a valósághoz”. Ebben Labovnak oroszlánrésze volt, így aztán reménykedhetünk abban is, amit GUYTól (2011: 263) idéztem fentebb, hogy a szociolingvisztika eredményeit a formális nyelvészet legjobb eredményeivel összekapcsolva megtalálhatjuk azt az utat, amely a valódi, hiteles nyelvtudományhoz (ang. *a genuine science of language*) vezet. De ha másképp alakul a jövő, és IMRÉNYI (2009: 59–60) forgatókönyve szerint a funkcionális kognitív nyelvészet lesz az integráló paradigma, Labov érdemeit az sem fogja csökkenteni.

Kulcsszók: William Labov, szociolingvisztika, formális nyelvészet, társadalmilag reális nyelvészet, nyelvi variabilitás és változás, városi dialektológia, nyelvi és oktatási egyenlőség.

Hivatkozott irodalom

- BAUGH, JOHN 1988. Language and race: some implications for linguistic science. In: NEWMAYER, FREDERICK J. ed., *Linguistics: The Cambridge Survey, Volume IV. Language: The Socio-cultural Context*. Cambridge University Press, Cambridge. 64–74. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620577.005>
- BAUGH, JOHN 1992. Adapting Dialectology: The Conduct of Community Language Studies. In: KONTRA, MIKLÓS – VÁRADI, TAMÁS eds., *Studies in Spoken Languages: English, German, Finno-Ugric*. Linguistics Institute, Hungarian Academy of Sciences, Budapest. 15–39.
- BEAUGRANDE, ROBERT DE 1999. Linguistics, sociolinguistics, and corpus linguistics: Ideal language versus real language. *Journal of Sociolinguistics* 3: 128–139. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00068>
- BLOOMFIELD, LEONARD 1933. *Language*. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- BYBEE, J. 2001. *Phonology and Language Use*. Cambridge University Press, Cambridge.
- BYNON, THEODORA 1983/1997. *Historical Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1983. (Magyarul: *Történeti nyelvészet*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.)
- CHAMBERS, JACK 2017. William Labov: An Appreciation. *Annual Review of Linguistics* Volume 3, Issue 1: 1–23. <https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-051216-040225>
- CHARITY, ANNE H. 2008. Linguists as Agents for Social Change. *Language and Linguistics Compass* 2/5: 923–939. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00081.x>
- CHOMSKY, NOAM 1957. *Syntactic Structures*. Mouton, The Hague.
- CHOMSKY, NOAM 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. M.I.T. Press, Cambridge (Mass.).
- CHOMSKY, NOAM 1977. *Language and Responsibility*. Pantheon, New York.
- CHOMSKY, NOAM 1981. *Lectures on Government and Binding*. Foris Publications, Dordrecht.

- CHOMSKY, NOAM 1991. Language, politics, and composition. In: OLSEN, GARY – GALES, IRENE eds., *Interviews: Cross-disciplinary Perspectives on Rhetoric and Literacy*. Southern Illinois University Press, Carbondale. 61–95.
- CORNIPS, LEONIE – GREGERSEN, FRANS 2016. The impact of Labov's contribution to general linguistic theory. *Journal of Sociolinguistics* 20: 498–524. <https://doi.org/10.1111/josl.12197>
- CSERESNYÉSI LÁSZLÓ 2009. Még egyszer a kútról és a békáról: Gondolatok É. Kiss Katalin előadásának olvasása közben. *Magyar Nyelv* 105: 401–411.
- GORDON, MATTHEW J. 2013. *Labov: A Guide for the Perplexed*. Bloomsbury, London.
- GORDON, MATTHEW J. 2017. William Labov. Oxford Research Encyclopedia of Linguistics. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.364>
- GUY, GREGORY R. 2011. Sociolinguistics and Formal Linguistics. In: WODAK, RUTH – JOHNSTONE, BARBARA – KERSWILL, PAUL eds., *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. SAGE, Los Angeles. 249–264. <https://doi.org/10.4135/9781446200957.n19>
- GUY, GREGORY – FEAGIN, CRAWFORD – SCHIFFRIN, DEBORAH – BAUGH, JOHN eds. 1996–1997. *Towards a Social Science of Language: Papers in Honor of William Labov* 1–2. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- HALLIDAY, M. A. K. 1975. Language as social semiotic: Towards a general sociolinguistic theory. In: MAKKAI, ADAM – MAKKAI, VALERIE BECKER eds, *The First LACUS Forum*. Hornbeam Press, Columbia. 17–46.
- HATTYÁR HELGA – KONTRA MIKLÓS – VARGHA FRUZSINA SÁRA 2009. Van-e Budapesten zárt *é*? *Magyar Nyelv* 95: 453–468.
- HAZEN, KIRK 2011. Labov: Language Variation and Change. In: WODAK, RUTH – JOHNSTONE, BARBARA – KERSWILL, PAUL eds., *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. SAGE, Los Angeles. 24–39. <https://doi.org/10.4135/9781446200957.n3>
- HUDSON, R. A. 1980. *Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2009. Generatív nyelvészet és szociolingvisztika. *Magyar Nyelv* 105: 50–62.
- Journal of Narrative and Life History* 1997. Volume 7, Numbers 1–4.
- Journal of Sociolinguistics* 2016. Volume 20, Number 4. Theme issue: Labov and sociolinguistics: Fifty years of language in social context. <https://doi.org/10.1111/josl.12143>
- KHODORKOVSKY, MARIA 2016. 7 Questions to a Linguist: William Labov and the False Idols of Language. [https://www.altalang.com/beyond-words/2016/03/11/7-questions-\[-\]linguist-william-labov-false-idols-language](https://www.altalang.com/beyond-words/2016/03/11/7-questions-[-]linguist-william-labov-false-idols-language) (2018. 01. 07.)
- KIPARSKY, PAUL 2016. Labov, sound change, and phonological theory. *Journal of Sociolinguistics* 20: 464–488. <https://doi.org/10.1111/josl.12196>
- É. KISS KATALIN 2009. A 80 éves Noam Chomsky és a chomskyánus nyelvészeti forradalom. *Magyar Nyelv* 105: 1–8.
- KOERNER, E. F. K. 2001. William Labov and the origins of sociolinguistics. *Folia Linguistica Historica* 22/1–2: 1–40. <https://doi.org/10.1515/flih.2001.22.1-2.1>
- KONTRA MIKLÓS 2001. Konferencia a variabilitás elemzésének új útjairól (NWA-V-29). *Magyar Nyelv* 97: 112–113.
- KONTRA MIKLÓS 2013. „A nyelvészet eltűnhet” (Walt Wolfram) – és a nyelvi adatok? In: KONTRA MIKLÓS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS szerk., *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában*. Gondolat Kiadó, Budapest. 253–269.

- KONTRA MIKLÓS 2014. Matthew J. Gordon, Labov, *A Guide for the Perplexed* (London, Bloomsbury, 2013). [Ismertetés.] *Magyar Nyelv* 110: 472–478.
- LABOV, WILLIAM 1963. The Social Motivation of a Sound Change. *Word* 19: 273–309. <https://doi.org/10.1080/00437956.1963.11659799>
- LABOV, WILLIAM 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics, Washington. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511618208>
- LABOV, WILLIAM 1969a. The Logic of Nonstandard English. In: ALATIS, JAMES E. ed., *Georgetown University Monographs on Languages and Linguistics* 22: 1–43. (Újra kiadva: LABOV 1972b: 201–240.)
- LABOV, WILLIAM 1969b. Contraction, Deletion, and Inherent Variability of the English Copula. *Language* 45: 715–762. <https://doi.org/10.2307/412333> (Újra kiadva: LABOV 1972b: 65–129)
- LABOV, WILLIAM 1972a. *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- LABOV, WILLIAM 1972b. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- LABOV, WILLIAM 1972c. Academic Ignorance and Black Intelligence. *The Atlantic Monthly*, June 1972, 229: 59–67.
- LABOV, WILLIAM 1972d. Some Principles of Linguistic Methodology. *Language in Society* 1: 97–120. <https://doi.org/10.1017/S0047404500006576>
- LABOV, WILLIAM 1975. *What is a Linguistic Fact?* The Peter de Ridder Press, Lisse.
- LABOV, WILLIAM 1982a. Building on Empirical Foundations. In: LEHMANN, W. P. – MALKIEL, Y. eds., *Perspectives on Historical Linguistics*. Benjamins, Amsterdam. 17–92. <https://doi.org/10.1075/cilt.24.06lab>
- LABOV, WILLIAM 1982b. Objectivity and commitment in linguistic science: the case of the Black English trial in Ann Arbor. *Language in Society* 11: 165–201. <http://doi.org/10.1017/S0047404500009192>
- LABOV, WILLIAM 1984/1988. „A nyelvi változás és változatok”: Egy kutatási program terepmunka-módszerei [= Field methods of the Project on Linguistic Change and Variation, 1984]. *Szociológiai figyelő* 4/4: 22–48.
- LABOV, WILLIAM 1987. Some Observations on the Foundations of Linguistics. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/Papers/Foundations.html> (2018. 01. 07.)
- LABOV, WILLIAM 1987/2001. How I got into linguistics, and what I got out of it. *Historiographia Linguistica* 28/3: 455–466. <https://doi.org/10.1075/hl.28.3.17lab> (Első közlés: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/HowIgot.html> (2018. 01. 07.))
- LABOV, WILLIAM 1994. *Principles of Linguistic Change, Volume 1. Internal Factors*. Blackwell, Oxford.
- LABOV, WILLIAM 1996. When Intuitions Fail. In: MCNAIR, L. – SINGER, K. – DOLBRIN, L. – AUCON, M. eds., *Papers from the Parasession on Theory and Data in Linguistics*. Chicago Linguistic Society 32: 77–106. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/Papers/WIF.ok.pdf> (2018. 01. 07.)
- LABOV, WILLIAM 1997. William Labov’s Testimony before the Subcommittee of the Committee on Appropriations, United States Senate, One Hundred Fifth Congress. <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/Papers/Ebonic%20testimony.pdf> (2018. 01. 07.)

- LABOV, WILLIAM 2001. *Principles of Linguistic Change, Volume 2. External Factors*. Blackwell, Oxford.
- LABOV, WILLIAM 2004. Quantitative Analysis of Linguistic Variation. In: AMMON, ULRICH – DITTMAR, NORBERT – MATTHEIER, KLAUS J. – TRUDGILL, PETER eds., *Sociolinguistics/Soziolinguistik: an international handbook of the science of language and society* 1: 6–21. De Gruyter Mouton, Berlin. <https://doi.org/10.1515/9783110141894.1.1.6>
- LABOV, WILLIAM 2006. *The Social Stratification of English in New York City*. Second edition. Cambridge University Press, New York. [https://doi.org/10.1017/\[-\]CBO9780511618208](https://doi.org/10.1017/[-]CBO9780511618208)
- LABOV, WILLIAM 2010. *Principles of Linguistic Change. Volume 3. Cognitive and Cultural Factors*. Wiley-Blackwell, Oxford. <https://doi.org/10.1002/9781444327496>
- LABOV, WILLIAM 2013. *The Language of Life and Death: The Transformation of Experience in Oral Narrative*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139519632>
- LABOV, WILLIAM 2017. Uriel Weinreich: Builder on Empirical Foundations. *Journal of Jewish Languages* 5: 253–266.
- LABOV, WILLIAM – BAKER, BETTINA 2010. What is a reading error? *Applied Psycholinguistics* 31: 735–757. <https://doi.org/10.1017/S0142716410000226>
- LABOV, WILLIAM – BAKER, BETTINA 2015. African American Vernacular English and reading. In: LANEHART, SONJA ed., *The Oxford Handbook of African American Language*. Oxford University Press, Oxford. 617–636. [https://doi.org/10.1093/\[-\]oxfordhb/9780199795390.013.52](https://doi.org/10.1093/[-]oxfordhb/9780199795390.013.52)
- LABOV, WILLIAM – FANSHEL, DAVID 1997. Beszélgetési szabályok [= Chapter 3, Rules of Discourse, in: *Therapeutic discourse*. Academic Press, New York, 1977]. In: PLÉH CSABA – SÍKLAKI ISTVÁN – TERESTYÉNI TAMÁS szerk., *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris Kiadó, Budapest. 395–435.
- LABOV, WILLIAM – WALETZKY, JOSHUA 1967. Narrative Analysis. In: HELM, J. ed., *Essays on the Verbal and Visual Arts*. University of Washington Press, Seattle. 12–44.
- LABOV, WILLIAM – ASH, SHARON – BOBERG, CHARLES 2006. *The atlas of North American English: phonetics, phonology, and sound change: a multimedia reference tool*. Walter de Gruyter, Berlin.
- LABOV és mtsai = LABOV, WILLIAM – FISHER, SABRIYA – GYLFADOTTÍR, DUNA – HENDERSON, ANITA – SNELLER, BETSY 2016. Competing systems in Philadelphia phonology. *Language Variation and Change* 28: 273–305. [https://doi.org/10.1017/\[-\]S0954394516000132](https://doi.org/10.1017/[-]S0954394516000132)
- LADÁNYI MÁRIA – TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2008. Funkcionális nyelvészet. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 22: 17–58.
- LSA 2015 Annual Meeting Handbook. [https://www.linguisticsociety.org/sites/default/\[-\]files/lsaam.pdf](https://www.linguisticsociety.org/sites/default/[-]files/lsaam.pdf) (2018.01.07.)
- MIKOLA TIBOR 1980. Hozzászólás a „Történeti nyelvtanításunk helyzete és feladatai” c. előadáshoz. In: IMRE SAMU – SZATHMÁRI ISTVÁN – SZÜTS LÁSZLÓ szerk., *A magyar nyelv grammatikája*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 29–34.
- MODESTO, ARTARXERXES 2005. William Labov. Sociolinguistics by its Creator. [http://\[-\]www.letramagna.com/entrelabov.htm](http://[-]www.letramagna.com/entrelabov.htm) (2018. 01. 07.)

- MOLNÁR CSABA 2017. Recsegés-ropogás. *Magyar Nemzet Magazin* 2017. november 4., 18–19.
- PATRICK, PETER L. é. n. Principles of Linguistic Methodology as stated by William Labov. <http://orb.essex.ac.uk/lg/lg554/PrinciplesLabov.htm> (2018. 01. 07.)
- PIERREHUMBERT, JANET B. 2001. Exemplar dynamics: word frequency, lenition and contrast. In: BYBEE, JOAN L. – HOPPER, PAUL J. eds., *Frequency and the emergence of linguistic structure*. Benjamins, Amsterdam. 137–158. [https://doi.org/10.1075/\[-\]tsl.45.08pie](https://doi.org/10.1075/[-]tsl.45.08pie)
- RICKFORD, JOHN R. 2016. Labov’s contributions to the study of African American Vernacular English: Pursuing linguistic and social equity. *Journal of Sociolinguistics* 20: 561–580. <https://doi.org/10.1111/josl.12198>
- RICKFORD, JOHN R. – KING, SHARESE 2016. Language and linguistics on trial: Hearing Rachel Jeantel (and other vernacular speakers) in the courtroom and beyond. *Language* 92: 948–988. <https://doi.org/10.1353/lan.2016.0078>
- SÁNDOR KLÁRA 2016a. *Nyelv és társadalom*. Krónika Nova, Budapest.
- SÁNDOR KLÁRA 2016b. Új hullám a nyelvészetben. *Budapesti Könyvszemle* 28/1: 44–52.
- SANKOFF, DAVID 2001. Labov, William (1927–). In: MESTHRIE, RAJEND ed., *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Elsevier, Amsterdam. 885–887.
- SOUTHARD, BRUCE 2006. The analysis of social differentiation of languages: An overview of the development in North America. In: AUROUX, SYLVAIN – KOERNER, E. F. K. – NIEDEREHE, HANS-JOSEF – VERSTEEGH, KEES eds., *History of the Language Sciences / Geschichte der Sprachwissenschaften/Histoire des sciences du langage*. Volume 3. / 3. Teilband / Tome 3. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 2393–2398. <https://doi.org/10.1515/9783110167368.3.36.2393>
- SZEMERÉNYI OSZVALD 1992. A modern nyelvtudomány fejlődésének a nyelvstruktúrában rejlő rugói. *Magyar Nyelv* 88: 1–13.
- TAGLIAMONTE, SALI A. 2016. *Making Waves: The Story of Variationist Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1002/9781118455494>
- TRUDGILL, PETER 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó, Szeged.
- TRUDGILL, PETER – KONTRA, MIKLÓS 2000. If women are being discriminated against, you don’t say “You should become a man”: An interview on sociolinguistics and Standard English with Peter Trudgill, conducted by Kontra Miklós. *novELTy* 7/2: 17–30.
- WEINREICH, URIEL – LABOV, WILLIAM – HERZOG, MARVIN I. 1968. Empirical Foundations for a Theory of Language Change. In: LEHMANN, W. P. – MALKIEL, YAKOV eds., *Directions for Historical Linguistics: A Symposium*. University of Texas Press, Austin. 95–195.
- WOLFRAM, WALT – REASER, JEFFREY – VAUGHN, CHARLOTTE 2008. Operationalizing Linguistic Gratuity: From Principle to Practice. *Language and Linguistics Compass* 2: 1109–1134. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00092.x>

William Labov at 90: Creating a socially realistic linguistics

Based on his plenary lecture at the Annual Meeting of the Society of Hungarian Linguistics on 24 January 2018, the author celebrates William Labov, who created a socially realistic linguistics, the study of variation and change, or sociolinguistics for short. Labov's oeuvre and its major tenets are briefly reviewed. E. F. K. Koerner's (2001) characterization of Labovian sociolinguistics as an "antidote to the kind of work that has come out of the Chomskyan 'paradigm'" is cited with approval, as is Gregory Guy's (2011) hope that "By conjoining the findings of sociolinguistics with the best products of formal linguistic thinking, we can illuminate a path towards a genuine science of language."

Keywords: William Labov, sociolinguistics, formal linguistics, socially realistic linguistics, linguistic variation and change, urban dialectology, linguistic and educational equity.

KONTRA MIKLÓS
Károli Gáspár Református Egyetem